

Топорецька Зоряна Миколаївна

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПО ФАКТАХ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Передача матеріалів, в яких містяться відомості про ознаки кримінального правопорушення, до органу досудового розслідування чи прокурора не означає автоматичне завершення ОРД і початок кримінального провадження. Зазначені матеріали після накладення резолюції керівника слідчого управління підлягають обов'язковій реєстрації відповідним підрозділом органу досудового розслідування або прокуратури, з метою уникнення можливого витoku інформації (чергова частина, база даних «Єдиний облік», ЄРДР) без розшифрування даних про особу, яка вчиняє злочин, оскільки ч. 8 п. 4 Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого Наказом Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 №298 передбачено, що доступ до внесених у Реєстр відомостей щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з прийняттям пропозиції, обіцянки одержання або одержанням неправомірної вигоди, незаконним зайняттям гральним бізнесом відкривається з моменту оголошення підозри особі або прийняття рішення про закриття провадження без оголошення підозри особі [1].

Після перевірки отриманих матеріалів ОРД слідчим чи прокурором здійснюється його реєстрація в ЄРДР і розпочинається кримінальне провадження. Прийняттю такого рішення передують права оцінка отриманих матеріалів слідчим. Матеріали ОРД надсилаються до слідчого підрозділу з супровідним листом, підшитими і пронумерованими, з описом та аналітичною довідкою чи рапортом, в якій в обов'язковому порядку необхідно відображати виявлені ознаки злочину, за котрим пропонується розпочати кримінальне провадження, із посиланням на наявні матеріали, що їх підтверджують [2, с. 365].

Фактичними даними, що свідчать про виявлені ознаки кримінального правопорушення щодо злочинів, пов'язаних з гральним

бізнесом, мають бути відомості про саму подію та про її учасників, зокрема: час, місце, спосіб, інші обставини вчинення злочину; відомості про особу (групу осіб), яка вчинила (вчинятиме) злочин (в тому числі склад групи, роль кожного з них, відомості про схему зв'язків, притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності тощо); конкретні кримінально-протиправні дії, у яких виявляється вказане кримінальне правопорушення (легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом через виграші в гральному закладі, ухилення від сплати податків шляхом виплати коштів як виграш в гральному закладі, легалізація отриманої неправомірної вигоди як виграш в казино; декларування недостовірної інформації у вигляді виграшу на певну суму тощо); відомості, встановлені в ході проведення оперативно-розшукових заходів; знаряддя злочину, які можуть бути вилучені або на які можливе накладення арешту; документи, які повинні бути вилучені для підтвердження певних фактів тощо.

Враховуючи, що відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України підставою для внесення відомостей до ЄРДР і початку кримінального провадження є самостійне виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, в матеріалах ОРД, які передаються органу досудового розслідування чи прокурору, й повинні міститися саме відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення певного кримінального правопорушення. І такі обставини повинні бути підтверджені посиланнями на подані матеріали ОРД (конкретні документи).

Виходячи із значення акту внесення відомостей до ЄРДР як процесуального рішення, воно якраз полягає в тому, щоб констатувати наявність законних підстав для здійснення всієї наступної кримінальної процесуальної діяльності, тому в матеріалах ОРД повинні міститися достатні дані, які можуть свідчити про вчинення певних злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом.

Якщо передачі матеріалів ОРД до органу досудового розслідування передувало затримання злочинця на «гарячому», то в цьому випадку зазвичай має місце виклик на місце події працівників слідчих підрозділів і негайне проведення слідчого огляду місця події. Після цього інформація вноситься до ЄРДР та провозиться допит затриманого підозрюваного.

Після початку кримінального провадження не виключено можливість використання матеріалів ОРД в кримінальному процесі. Так, відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону

України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

В абзаці другому ч. 2 ст. 99 КПК України законодавець визначив, що документами як джерелами доказів можуть бути матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті. Щодо розуміння останнього нормативного припису слід зазначити, що ст. 99 КПК України стосується визначення загальних ознак процесуальних документів як джерел доказів у кримінальному провадженні. Але ця стаття не містить вичерпного переліку таких ознак. Вони також містяться, наприклад, у ст. 104-106, 236, 252 КПК України [3]. Щоб відомості, які містяться у процесуальному документі, стали доказами у кримінальному провадженні, вони мають пройти через процедуру їх оцінки, в результаті якої суб'єкт доказування формує суждення про те, що ці відомості є фактичними даними, які можуть виступати підставою для прийняття процесуальних рішень.

Отримання матеріалів ОРД органом досудового розслідування із оперативного підрозділу як привід до проведення певної слідчої (розшукової) дії має правове значення лише в сукупності з підставами, що містяться в цих матеріалах, як передбаченими законом умовами, що дають можливість прийняти рішення про їх проведення. Відсутність таких підстав у матеріалах ОРД означає й відсутність приводу до проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій.

Необхідно визначити сутнісні ознаки цих підстав для проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні зайняття гральним бізнесом, якими, на наш погляд, є: отримання їх уповноваженою особою; отримання їх у визначений законом спосіб; визначеність їх (як юридичних підстав) кримінальним процесуальним законом для кожної слідчої дії; здатність їх до формування внутрішнього переконання уповноваженої особи щодо необхідності проведення певної слідчої (розшукової) дії та можливості отримання доказової інформації зі слідів певного виду чи перевірки вже отриманих доказів (як фактичних підстав); єдність юридичних і фактичних аспектів цих підстав [4, с. 222].

Матеріали ОРД, в яких зафіксовано протиправні діяння, пов'язані з гральним бізнесом, цінні для слідчого тому, що з них можна з'ясувати ряд питань, що мають значення для кримінального провадження, зокрема: спосіб вчинення злочину в широкому розумінні (який чином відбувалась підготовка та вчинення злочинних дій, який гральний заклад

обрано для реалізації злочинного задуму з приховання злочинної діяльності з використанням грального бізнесу, чому саме гральний заклад певного організатора азартних ігор, як реалізовувався злочинний задум і які етапи злочинної діяльності, тривалість злочинної діяльності, одиничний випадок чи систематичність злочинної діяльності тощо), особу злочинця (хто з представників організатора азартних ігор допомагав злочинцю в реалізації злочинного задуму, яка роль кожного учасника, де проживають і працюють співучасники, яке коло їх спілкування і чи можуть вони чинити протидію розслідуванню), «слідову картину» (в яких предметах та документах відбилися результати злочинної діяльності, де знаходяться оригінали цих документів, чи є ризики знищення певних предметів та документів, в кого їх можна отримати і чи вони будуть видані добровільно чи вимагають примусових заходів їх отримання).

Для кримінального процесу важливим є те, щоб матеріали ОРД (протокол, рапорт, довідка, чи інший документ, отриманий у ході ОРД), які є підставою для прийняття рішення про проведення певної слідчої (розшукової) дії, були залучені до матеріалів кримінального провадження. Якщо цього не зроблено, то інформація матеріалів ОРД може бути використана лише непроцесуальним шляхом: для висунення версій, для планування розслідування, для вивчення психологічних особливостей підозрюваного і обрання тактики його допиту.

Список використаних джерел

1. Наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 №298 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n875>.

2. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. Х.: Арсіс, ЛТД,. 2007. 576 с. С. 360.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1588>.

4. Погорецький М.А., Топорецька З. М. Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади : монографія. – К.: Алерта, 2015. – 250 с.